

Geschichte der Juden in Horice im Unterriesen- gebirge (früher Horitz).

Bearbeitet von
Prof. E. Zwiefelhofer, Horice.

Sommer ve svém díle „Das Königreich Böhmen“¹⁾ píše na str. 270, že první kolonizace Židů v Horicích je v r. 1637, r. 1728 zřizuje se synagoga, r. 1782 první něm. škola pod patronací vrchnosti horického panství. Kdy byl hřbitov založen a od kdy stává v H. žid. obec, není tu uvedeno. V žádosti o. ž. z 18. května 1884, aby místní rb. dr. Ehrentheil byl oprávněn oddávat, uvádí se, že obec je zal. asi v r. 1720. Podle řeči star. Josefa Müllera a při otevření zasedací síně 17. prosince 1896 je obec asi od r. 1770. V městských spisech je po prvé zmínka o. ž. o. 15. listopadu 1760. Nařízení hraběnky Stroziové, majitelky horického panství, z r. 1681 chce urovnati nesrovnalosti mezi ž. o. a cechy. Jest tedy pravděpodobno klásti začátek založení obce v H. již před tento rok, do doby brzo po příchodu prvích Židů na Hořicko, do let padesátých 17. stol.

Nejstarší doba od r. 1728: R. 1524 Zikmund Roh z Vlkánova pohaní statečného Jana Litoborského z Chlumu a na Jeričích, nejvyššího písaře král. Čes., aby postavil v soudu komorním Izáka Zida mladého, Žida Vačkáře a Žida v Koutě, všech z H., kterých viniti chce z toho, že jsú k sobě přijímali a kupovali kořeni a šafrán i jiné věci vědce, že jsou kradené, kterých pobráný byly od zlodějův témuž Zikmundovi Rohovi pod Zámrskem lesem na svobodné silnici královské, kterýchto sobě D kop grošův čes.

1637: Abraham Žid léta P. 1637 přišel do městyse H. v pátek po sv. Vítě s jistým vědomím a povolením urozeného a statečného rytíře p. Karla Rodovského z Hustiřan, ten čas hejtmana panství horického.

1643: Šimon a Abraham, švakrové, přišli l. P. 1643 v pátek po památce sv. Jana Křtitele s touto patrnou výhradou, obzvláště, když svůj handl věsti budou, aby nyní v takový handl, co k židovskému handlu nenáleží a jiným lidem, co by k jejich živnotem, řemeslům náleželo, nevkráčovali a překážky nečinili, čehož, kdyby se dopustili a nějaké přikroji sausedstvu učinili, aby skrze to pokutováni byli.

1666: Jan Petřík dluží Johance Židovce.
1681: Nespokojenost řemeslných cechů roste, když Židé převzali obchodování jejich produkty. Cechy se brání. Stížnosti vyřizuje panský hejtman a podává zprávy vrchnosti. Nastávají nevole, udávání u vrchnosti a tato bere cechy v ochranu a předpisuje Židům rozsah obchodu neb obchod zakazuje. I o porážení dobytka vydáno nařízení²⁾.

1705: V zádušních účtech je výdajová položka za kadidlo Židům pražským o jarmarce postním.

1713: Abraham Isak Putzker a Abraham Šalamoun měli společný grunt. Ve sporu, kdo opravovatí má stok dolejší a hořejší, magistrát rozhodl, že společně.

Dějiny Židů v Horicích v Podkrkonoší.

Zpracoval
prof. E. Zwiefelhofer v Horicích.

1720: V měst. protokole uvádí se Abraham Putzker, zlatník. — Abraham Putzker najímá grunt Jana Pečeného.

1721: Uveden v měst. prot. dlužní úpis německy psaný, z r. 1713, dle něhož Jos. Rykert, purkrabí starobucký, dluhuje Židu Mojžišovi 150 (180) zl. r. proti 6%.

1726: 15. října vyhlášen v městě patent, dle kterého Židé ženiti se záповěd mají.

Židovské město (1728—1780).

1728: Židé mají 9 domů, z nichž 3 na náměstí, ostatní v Karlově ulici, tenkrát „Židovské“ zvané. Před domy na náměstí je 8 žid. krámů. Mezi Židy a křesťany vznikají výtržnosti a nevole. Židé žádají výměnu svých domů na náměstí za majetek křesť. v Židovské ulici. U porovnání majetku Židů na náměstí a zahrady č. 8 s majetkem křesťanů v silném ohraničení v Židovské ulici vidíme, že výměnou přicházejí Židé o značný kus místa. Mimo to křesť. domky jsou ve „velmi špatném stavu, kdežto židovské lépe stavěny a klenutými a sklepy opatřeny jsou“. Původně měly připadnouti k Žid. městu též domy pod č. 14 a 15.

Navržená výměna uskutečněna a „tím všem skandálům a vzájemnému vměšování se obou stran bylo zabráněno“. Hořický děkan a zámecký hejtman souhlasili s výměnou, krajský soud jí schválil 31. května 1728.

Domy v Židovské ulici číslovány za cis. Josefa II. v r. 1785 od I do XX³⁾. Teprve v r. 1850 přidány při číslování městských domů běžné číslice arabské. Při zakládání nových knih v r. 1883 uvádí se pouze arabské číslice.

1730: 26. března pohřbena Johanna, dcera soudního poslíka Tomáše Stehlika. Byla z bujnosti (rozpuštělosti — aus Vorwitz) žid. chlapcem zastřelena. Bylo jí 9 let.

1735: Židé dluhuji kontribuce. Nařízení úřední kanceláře z 21. srpna: Všem v H. usazeným, pod ochranou jsoucím Židům tímto na rozkaz inspektorův, čímž Židé mají dluhující kontribuci v městě H. do ultimo října t. r. při ztrátě ochrany neprodleně zaplatiti. Hejtman Weyerth.

1744 (24. září): Hořický děkan Kunkl požádal hradeckou konsistoř, aby mu povolila pokřtiti Žida katechumena Mojžiše Wolfa, pocházejícího z Prostějova. „Dne 10. máje 1749 skrze neopatrnost vyšel jest v pivovarečtakový oheň, že 178 větších i menších stavení⁴⁾ shořelo a mezi některých až do gruntu zkaženo jest bylo.“ Mezi vyhořelými objekty jmenována jest i „žid. škola a žid. gruntů 12, v kterýchžto 12

gruntech 4 grunty jsou, které 11 Židům patří“. Po hořeli křesťané odhadli svou škodu na 54.551 zl. a Židé na 16.555 zl., „což také tělesnou přísahou ztvrdili“.

1750: Obec stvrzuje, že Mojžiš Šalamoun zaručil se zaplatiti 380 zl. rýn., jež dluhuje kupci v Norimberce. — 1. února obec hořická stvrzuje Mich. Wolrubovi, kupci v Norimberce, že zdejší Židé se zaručili za plat 380 zl. rýn.

1751: Při drancování vojskem utrpěli i hořičtí Židé Abraham Cantor, vdova Putzkerová a jiní.

1754: Z milosti vrchnosti jsou v H. David Putzker, Isak starší Putzker, Jakob Heršl, Šimon Abraham Putzker (a jiní). Židé mají grunty, usazení jsou též „na lázni“ blíž Panského mlýna, kde mají chalupu, zahradu a u ní roli ornou. Vedou obchody a handle zdejším sausedům a řemeslníkům na největší zhoubu a ujímání živnoti.

1760: 15. listopadu předvolán k městské radě židovský „primas“ a jednoho o předepsaných Židům daních. Primas odpověděl, „že on sám o sobě věc tu od sebe dáti nemůže“.

1761 a 1762 Židé platí kontribuce. Předepsaná jim částka byla dohodou se starším židovstvem snížena (a vyměřena podle usodlosti). V roce 1762 činí předp. měsíčně přes 6 rýnských, Židé však svolili platiti pouze 1/3.

1775: Smutným dnem v dějinách židovstva v H. je 2. března t. r. V tehdejší pohnuté době povstali sedláci i na Hořicku. Hořický zámek — patronátem podřízený pražskému arcibiskupovi — nechali na pokoji, ale zato vrhli se na město židovské, které vyrabovali důkladně.

Židu J. Mauthnerovi povolila vrchnost najmouti krám v domě Jiřího Maixnera na 4 léta za 25 zl. r. ročně. Obec a farář podali protest.

— Mikuláš Rykert žádá, „aby do pod jeho poručením jsoucího sirotčího gruntu židovské nájemníky vžití mohl. Byl se žádostí odmrštěn, anžto občané neradi viděli vkořenování se Židů do křesťanských domů“.

1776: Obec hořická odbržela „ostrou záповěd, aby děti ani kdo jiný po Židech kamením ani jinými hmotami neházel, hřbitov jejich neruinoval“. — Městskému úřadu podána zpráva, „že se Židé scházejí v noci bojice se prý 60 sausedů, kteří chtějí na ně přijíti“.

Konec 18. století (doba josefinská 1780—1800)

Větších rozměrů je kolonizace Židů v Horicích již za Marie Terezie (1740—1780). Za císaře Josefa II. (1780—1790), kdy Židům dána úplná svoboda, kdy odstraněn vnější „odznak“ Židů (útes, šat), kdy Židům přístupny jsou všechny školy, úřady, zřizuje isr. obec náb. svou veřejnou německou obecnou školu v r. 1782. Obec zůstává v Karlově ulici. V r. 1783 (1784) se jí vytýká, „že nemá instrumentů k hašení ohně“. Ve spisech mluví se o „malé obci“. Židům se dovoluje usídliti se i mimo uzavřené město. Již v r. 1784 dvorním dekretem se povoluje hořickému Židu Abr. Frankovi „vy licitaci koupěný křesťanský dům obývatí“. Povolení Židu nedodáno nebo podán protest, protože teprve v r. 1790 „úřad svoluje, aby Žid Abr. Frank v licitaci koupěný dům jiti mohl“. (Může býti též o 2 různé domy.)

R. 1800 přichází do H. Johann Šlechtic z Kottenburgu, židovský berní.

19. století (—1890).

Z tohoto období zachováno je málo zpráv. Obec vzrůstá a dosahuje v r. 1857 největšího počtu členů,

t. j. 405. Náboženskou výchovu vede oblíbený rabín dr. Ehrentheil (v H. od 1855 do 1888), bohoslužby navštěvují souvráci z dalekého okolí (Nechanicka, Jičínka). Rituelní lázně byly do let sedmdesátých posledně v domě Doktora, t. zv. „Jelena“, v čís. 50 v Karlově ulici.

R. 1829: Hluboká roklina v Židovské ulici, přes kterou byl položen most a která byla pro H. velikým nedostatkem, byla letos celá překlenuta a bude také vydlážděna. Stala se z ní nyní pěkná ulice⁵⁾.

R. 1854: Obec žid. nabývá reality (pole) čk. 359. Kvitance zní na 96 zl. stříbra do české vyvazovací pokladny.

R. 1859: Požár v žid. městě zničil masné krámy v ulici k synagoze, sausedící domy a synagogu. V roce 1861 vykazuje obec vydání zl. 639.15.

Na žid. víru přestoupila v r. 1870 Anna Fabingrová (katolička) před sňatkem s Goldfingerem, s nímž několik roků ve společné domácnosti žila. Měla s ním děti, což jí k tomuto kroku přimělo. Sňatek byl v Miletíně.

10. března 1881 koupen pro školní účely dům na náměstí č. 167 se zahrádkou 111 1/2 čtver. sáhů, kupní cena 2600 zl.

V H. byly v té době 2 židovské hospody. Jedna, Adlova, v Karlově ulici, druhá (resurce) v domě Alberta Goldschmidta v č. 226. Erár dům koupil za 11.500 zl. pro c. k. soud. Poslední hostinský, Fuchs, se vystěhoval z H. a Židé předsídlili do hostince č. 509 U Fabingrů (nyní Čapků). V r. 1883? koupil dům Aug. Erban. Židé navštěvují pak hostinec Adlův a U beránka, kde jednotlivci usilují založiti „Leseverein“. O spolku tom čteme v městské kronice již v r. 1869⁶⁾. Patrně se založení delší dobu připravovalo, úředně však neuskutečnilo, nebo běží o pouhou t. zv. stolní společnost.

Předst. obce v tomto období:
1827 jsou podepsáni na nadaci za představenstvo obce Isak Šimon, Jonáš Mautner a Hartmann Hirsch, r. 1845 je star. obce Hartmann David Hirsch, též v r. 1856, 1857 a 1858. Ostatní členové předst. v r. 1858 jsou: Isak Feuerstein, Jakob Goldschmidt, Nathan Goldschmidt, J. Hirsch? Isak Jonáš Mautner; v r. 1859 je star. Bedř. Hirsch, členové předst. Isak Feuerstein, David Putzker, Samuel Sobotka a Jakob Heller. Bedřich Hirsch je star. do 1863, v r. 1864 zvolen Isak Feuerstein, další členové jsou uvedeni v r. 1864: Šalamoun Goldschmidt, Alb. Goldschmidt, Samuel Sobotka a Šalamoun Šimon (Šimon?).

V r. 1870 (24. února) popisuje se za star. obce Bedř. Hirsch, v r. 1871 (16. února) podepsán je za obec M. Goldschmidt. Od r. 1871 do 1877 je star. obce Bedř. Hirsch. Členy předst. jsou 1871 Šalom. Šimon, I. C. (= Karel) Müller, Šalom. Goldschmidt, Meřic Goldschmidt, Albert Goldschmidt a Alex. Grünberg jako pokl., v r. 1872 Šalom. Šimon, I. C. Müller, (Adolf Sobotka?), Šalom. Goldschmidt, Alex. Grünberg a Markus Goldschmidt, v r. 1874 Alex. Grünberg, Adolf Sobotka, Isak Feldscharek a J. C. Müller, v r. 1875 Markus Pick, Ad. Sobotka a J. C. Müller, v r. 1877 zvolen star. J. C. (= Karl) Müller, další členové předst. jsou uvedeni v r. 1877: Adolf Sobotka, Maršuk Pick, Isak Feldscharek a Bedř. Strauhs. Od r. 1881 je star. Bedřich Hirsch, od r. 1884 J. Hirsch, od r. 1887 do 1890 Eman. Feuerstein. Členy předst. v r. 1887—1889 byli: Markus Pick, J. C. Müller, Heřman I. Doktor, M. A. Goldschmidt, Josef Goldschmidt, Ad. Mautner, Sam. Lavětzyk, Arnold Feldmann.

1835: Dle Somrrovy knihy (Das Königreich Böh-

men) je na hořickém panství 51 žid. rodina, z toho po 1 rodině v Mlázovicích a Holovousích; 20 domů s 252 obyvateli tvořilo zvlášť konskribované židovské město, 1 dům s 8 obyvateli byl podřízen přímo jurisdikci hořického panství.

1852: K matkářskému úřadu v H. přiděleno je 113 rodin s 551 členem, z toho v H. 79 rodin s 393 členy, mimo H. v některých obcích po 1 rodině, v Lázních Bělohradě, Cerekvicích a H. Brusnici po 2, v Stračově 5 rodin.

R. 1856 má obec 20 domů. V knize „Handbuch der Königgräzer Diözes von Josef Ant. Srúček, Königgrätz 1857“ uvádí se 405 israelitů v Hořicích, 6 v Holovousích, 13 v Jeřicích, 9 v Miletíně, 4 v Petrovnicích, 40 ve Stračově, 3 v Dohalickách. R. 1862 napočítán je v H. 21 obchodník, z nich $\frac{3}{4}$ Židů, 3 lékaři, z nich 2 Židé (MUDr. Vít Levit, MUDr. Karel Lederer). R. 1869 je v H. 386 (jinde 382) Židů, 1872 má obec všech členů 186 (196), mimo H. 37, v r. 1873 382, r. 1874 419, v r. 1880 již jenom 308 (351), r. 1885 308, r. 1890 272. V r. 1893 zjišťuje okr. hejtmanství počet oprávněných voličů žid. vyznání pro volby do zastupitelstva hořické obce náboženské a napočítává 68. Z nich je v Dohalicích, Stračově, Cerekvicích, Sobčicích, Jeřicích, Holovousích, Ostroměři, Domoslavcích, Lanžově, Zelkovicích, Mokrovousích, Dol. Cernotkách, Mžanech po 1 (13), v Miletíně 3, v H. 52. Seznamy uloužené v archivu vykazují pouze 47 členů platících daně.

V r. 1898 má obec 220 duší, r. 1900 198 duší, r. 1901 201 duší, r. 1902 195 duší, mimo H. 45, r. 1907 186 duší, r. 1910 v H. 135 Židů, r. 1921 103 Židy, r. 1930 pouze 74 občany nábož. izrael.

Náboženská daň. Již Hartmann David Hirsch asi v r. 1856 podal žádost k okr. úřadu, aby všechny israel. rodiny v H. a roztroušené po venkově byly přinuceny hradit část výloh spojených se správou náb. obce v H. Žádost obdržel v r. 1859. Okr. úřad nevyhověl. Později však úřad daň schvaluje a mohla být i soudně vymáhána. Vymáhování náb. daně dělo se poměrně podle výše jednotlivcům předepsaných veřejných daní. Vznikly stížnosti, které musil okr. úřad vyřizovati. Od r. 1870 nařizováno, aby o stížnostech do výše předepsané daně rozhodl s konečnou platností sám volený smírčí soud, jehož členy byli zástupci stěžovatele i obce. Úrady však dále podporovaly obec všemožně při vymáhání náb. daně.

V r. 1857 platí 50 členů obce náboženskou daň. R. 1862 stěžují si členové obce na vysoké poplatky za obřady při snátcích a pohřbech.

V r. 1872 platí 57 členů náboženskou daň. V r. 1894 předepíše se náb. daň na základě zákona z 21. března 1890. Daňových tříd bylo 8. V nejnižší byl příspěvek 6 zl., v nejvyšší 100 zl., nemajetní však platili i méně než 6 zl. Souvěrci jsou s předepsanou daní nespokojeni, hrozí neplacením, ojedinele i vystoupením z církve. O nábož. dani vedena je v letech 1879—1892 kniha, z níž vidno je počet platících v H., mimo H., u každého jména připsána výše daně. Členy obce jsou někteří souvěrci i z Pecky, Věstav, Dohalic, Hoříněvsí, Martinic, Chotěhoře, Začleře a Vidně.

V r. 1930 platí nábož. daň 21 osoba z H.

Období 1890—1914.

Právní poměr ž. o. n. upravuje se zákonem ze dne 11. března 1890. K hořické obci přiděleno mimo soudní okres hořický též obce z Nechanicka, Dohalice, Dub, Klence, Lodín, Mokrovousy, Mžany, Velké Petrovice, Sovětice a Stračov. Lázně Bělohrad a Pecka, které se dosud hlásily vždy k Hořicům, byly přičleněny k Jiřinu. Poněvadž souvěrci z těchto míst

pochovávali v Hořicích, měli zde svá kostelní místa, byli členy zdejšího Pohřebního bratrstva, vyhovely úřady opětovným žádostem jejich a hořické nábož. obce a přidělily jmenované obce od r. 1898 k Hořicům.

V listopadu 1890 zvoleno ve smyslu zákona zatímní předst. Star. Jos. Müller, členy Eman. Feuerstein, Arnošt Feldmann, Bohum. J. Doktor, M. A. Goldschmidt, Josef Goldschmidt, J. C. Müller, Adolf Mautner, Markus Pick, Samuel Lawetzky, za náhradníky Jindřich Reich a Adolf Putzker.

Úřední knihy (podací protokol, kniha chudých, korespondence, pokladní knihy) vedeny jsou způsobem moderním a vzorným. Jednací protokol a korespondence sám starosta a lze knihy ty považovati za náhradu kroniky, poněvadž zaznamenávají skoro všechny události obce⁹⁾.

V období jmenovaném ztratil obce úmrtím řadu věrných nezistěných pracujících členů a příznivců. Jsou to (podle zápisů star. J. Müllera) v r. 1896 pochován v H. spisovatel MUDr. Arnold Hirsch (nar. v Hořicích 1815). V r. 1898 zemřel Josef Goldschmidt, býv. předs. Chevry, jehož jméno podle usnesení zastupitelstva vryto na čestnou pamětní desku⁹⁾. V témž roce zemř. býv. starosta obce J. C. (=Karel) Müller, v r. 1900 člen zastupitelstva Adolf Mautner a Leop. Feldmann, 29. srpna 1903 náměstek starosty Boh. J. Doktor, v r. 1906 náměstek starosty M. A. Goldschmidt, 21. března téhož roku pokladník obce Sam. Lawetzky (=Lavecký), 15. února člen zastupitelstva Josef Levitner, 14. května 1909 býv. star. Emanuel Feuerstein, 19. února 1910 Bernhard Doktor, 31. března 1910. člen zastup. Jakob Brunner, 28. července 1910 Ferd. Goldschmidt, šéf firmy Bratří Goldschmidtovi, 8. prosince téhož r. člen zastupitelstva Adolf Putzker.

Obec podporuje vydatně dobročinně israel. ústavy mimo H.

Finanční hospodářství obce bylo obtížné. Obec zápasila s velkými výdaji (rabín, kantor, škola). Když však rabín dr. Goldberg, kantor Auspitz a učitel Mader odcházejí z Hořic a funkce rabína a kantora svěřeny učitelům, přichází rozpočet do rovnováhy a nábož. daň může být snížena.

Hnutí českožidovské má vliv i na obec. Jednotu a obec však poji nejlepší přátelství, protože většina členů správy jednoty jsou členy obce. Zastupitelstva (představenstva). 22. listopadu 1896 je ustavující valná hromada místního odboru Národní jednoty českožidovské v zasedací síni městské radnice. Poslanec JUDr. Jak. Scharf odůvodnil téměř dvouhodinovou řečí, proč se zakládají jednoty českožidovské. Odsoudil „němčeni“ Židů a zdůraznil, že němčina u Židů musí být cestou přirozenou nahrazena češtinou, že čeština musí vniknouti i do kostela, rodiny a společnosti. Čeština musí být židovstvu jazykem mateřským.

Při volbách zvolen předsedou Josef Adel, jednatelem Jul. Kraus, pokladníkem Arnošt Doktor, místopřed. Boh. Eisner, členem výboru M. A. Goldschmidt. K žádosti jednoty zavedeny bohoslužby české a hebrejské. Další žádosti, aby německá škola israel. v Hořicích byla zrušena, nevyhověno s odůvodněním, že není posud vhodné náhrady za „vyučování němčinou“ a že škola sama zapínke malým počtem dětí.

Další činnost jednoty. 28. srpna 1898 svolána veřejná schůze do hotelu Fr. Paura, na níž JUDr. Jak. Scharf mluvil o postupu českožidovského hnutí. 8. a 9. srpna 1903 na hořické hospodářské výstavě je sjedz členů Jednot českožidovských. První den uspo-

řadal jednatel Jul. Kraus akademii ve prospěch českých menšin, na které účinkovali místní členové. Druhý den věnován přednášce dr. O. Bondyho, advokáta z Kutné Hory, o společenském postavení českých Židů.

Mládež pořádá povíscenské věnečky (purim) v hostinci J. Adla. Čistý výnos odváděl se Pohřebnímu bratrstvu neb jinému dobročinnému účelu. Zábavy ty byly velmi oblíbeny a vlivem českožid. hnutí vedeny v duchu českém.

Zákonem z 11. března 1890 dostává se obcím jednotlivých vzorných stanov, které pro H. schváleny 6. srpna 1896. První volby dle nového zákona provedeny 24. září 1893. Zvoleno 7 členů předst.: M. A. Goldschmidt, Jos. Müller, Bohumil J. Doktor, Arnošt Feldmann, Bedřich Ippen ze Stračova, Eman. Feuerstein a Heřm. J. Doktor. Em. Feuerstein volbu nepřijímá, poněvadž odchází z H. Sedmým členem za něho zvolen Adolf Mautner. V následujících schůzích představenstva zvolen star. Jos. Müller, jenž je zároveň předsedou Pohřebního bratrstva, náměstkem a pokladníkem Bohumil J. Doktor, škol. dozorcem Arnošt Feldmann, správcem kostela M. A. Goldschmidt, náměstkem jeho Adolf Mautner. Dosavadní správce kostela Markus Pick, jenž zůstával funkcí 20 let, pro stáří odchází, obec jmenuje ho čestným členem.

18. října 1909 star. obce Jos. Müller chce „vyburcovati“ hořické israelity z lhostejnosti k slavným dějinám obce, která v letech devadesátých minulého století byla z největších na českém severovýchodě. Píše v prohlášení: „Členové zapominají na své povinnosti k ctihodné a slavné obci, příkladů našich předků není následováno, obec upadá a stojíme před kritickými okamžikem, že obec naše přijde o svou existenci a bude přidělena k obci sousední.“

Bylo to v době, kdy podle nařízení měla být rabínův zajištěna existence dle norem stát. úředníků. V Hořicích to znamenalo značné zatížení obce a tím zvýšení náboženské daně.

Starosta píše v prohlášení dále: „To by byla pro nás rána nejhroznější, neboť mám za to, že jest nejsvětější povinností naší, abychom samostatnou od 18. století stávající obec udrželi a nedopustili, abychom platiti měli k obci sousední a ještě při tom doma udržovali své bohoslužby. To by bylo nad naše síly a k tomu ještě k naší hanbě a pokoření.“

Obrození obce vidí starosta v práci mladších nadšených souvěrců. 7. listopadu 1909 provedeny volby do zastupitelstva. Ve své zprávě starosta uvádí, že příspěvky obecní (daň náb.) nikterak nekryjí výdání obce a nutno počítati s mimořádnými dary. Majetek obce nemovitý hlášen takto: Chrám, obytný dům vedle chrámu č. 4. Je bez dluhů. Dům na náměstí č. 167 (býv. škola). Na něm vázno nadace Ad. Mautnera z Markhofů, rodiny Hirschovy a j. Úroky z těchto nadací (asi K 360—) rozdělují se o velikonočních chudým. K majetku obce patří dále starý a nový hřbitov. Dále má obec 8000 K v cenných papírech a 48.000 K v nadacích.

V červnu 1907 vyňaty z kostelních bání katol. kostela pamětní spisy. Běh v červenci opraveny a do malé bány vložen též pamětní spis israel. obce nábož., sepsaný starostou téže obce, Josefem Müllerem. Zní takto:

Již v 17. století bylo v Hořicích několik rodin israelských usazené. Roku 1788 byla postavena synagoga s dřevěnou stře-

chou. Dříve vykonávaly se bohoslužby v místnostech najatých. Po ohni r. 1860 byla synagoga novou taškou střechou opravena. R. 1871 usnesli se israel. mládežníci založiti fond ke zbudování nové školy a obnově chrámu Páně. K tomu cíli rozslali pozvání na zdejší i v cizině žijící israelity a ve 2 letech sešlo se tolik, že nejdříve byla synagoga opravena nákladem 3500 zl. r. m. a ještě zůstalo 3000 zl. Toho obnosu bylo použito r. 1880 ke koupi domku č. 167 pro novou školu. Tato byla r. 1881 dostavena a svému účelu odevzdána. Vyúčováno je v ní německy. Později uděleno jí právo veřejnosti. Místní odbor Ustřední matice školské domáhal se zrušení této školy, ale bezvýsledně, teprve na tlak obce zastupitelstva usneslo se zastupitelstvo israel. obce náb. v H. 12. července 1898 zrušiti tuto soukromou školu.

V místnostech bývalé školy byli rabín a je tam zasedací síň pro zastup. israel. obce nábož. Roku 1902 byla synagoga znovu obnovena nákladem 6000 K (nová sedadla, okna, malba). R. 1878 založen byl v severní části města hřbitov, který později byl rozšířen. R. 1872 koupilo Pohřební bratrstvo od města 1000 sáhů čtvereč. za 1000 zl. k opětovnému rozšíření hřbitova. K tomu však nedošlo, poněvadž r. 1897 byl nový hřbitov vedle městského katolického nákladem 18.000 K z dobrovolných příspěvků postaven a 2. listopadu téhož roku vyvězen. První tam byl pochován Heřman Doktor, zdejší mistr řeznický, u věku 83 let.

Pohřební bratrstvo opatruje více nádačí pro své chudé, které 40.000 K obnáší, v tom je odkaz Arnošta Hirsche 20.000 K. $\frac{3}{4}$ úroků patří chudým, $\frac{1}{4}$ pro potřeby obecné.

Starý hřbitov.

Star. Jos. Müller ve svém pamětním spise v bání katolického kostela r. 1907 uvádí založení hřbitova v r. 1678. Odkud čerpal toto číslo, není jasno. V muzejních spisech jsou první zprávy z r. 1748. Biskupská konsistoř v Hradci Králové uznává nutnost hřbitovní zdi a schvaluje výšku a šířku její.

Další zprávy: K žádosti obce povoluje konsistoř (26. června 1752) po dobrozdání místního faráře Jana Václ. Rídla rozšířiti hřbitov nákupem pozemku a oplotiti jej.

Asi r. 1775 chtěla o. ž. postaviti u svého hřbitova domek pro hliďáče, poněvadž vrata a zdi jsou rozpuštěly osobami poškozovány. Mimo místo pro hliďáče má být i domku márnice, aby se zabránilo šíření nakažlivých nemocí. Obec podala žádost o povolení k cis. král. vojenské invalidní dvorní komisi. Žádosti vyhověno. — Následujícího roku hořická obec prodává Židům u žid. hřbitova místo pro postavení nemocnice (márnice) a bytu pro hliďáče za 140 zl.

V r. 1777 byl příchod k žid. hřbitovu od města hořickými sousedy zabarikádován a učiněn nešlechdným. Městská komise určila, že sousedé nepřevzat tak čini a dovoluje Židům, aby si příchod ke hřbitovu upravili a oplotili.

V první polovici 19. století jsou pouze 2 zprávy zachovány: V r. 1816 vyjednává se koupě pozemku k rozšíření hřbitova, korec za 1000 zl.; v roce 1818 uzavřena kupní smlouva, dle níž israel. obce náb. od města H. kupuje 540 čtver. sáhů za 800 fl.

Druhá zpráva je z r. 1822 a zní: Domek u hřbitova slouží též jako nemocnice. V lednu byla určena vojenská exekuce pro neplacení bytové daně z nemocnice. Předst. nemocnice a pohřebního ústavu žádá město, aby předepsaná daň za léta 1820 a 1821 byla odepsána a nadále nemocnice daně zproštěna. Důvody: Nemocnice slouží pouze nemocným a k předchodnému uložení mrtvol žid. příslušníků. Hliďáč (hrobník) má zde bezplatný byt. Z křesť. špitálu byli převzati do žid. nemocnice po dobu 6 měsíců všichni nemocní Židé. Špitál nemá fondů a je odkázán na milodary. Podepsán na žádosti je Nathan Seligmann jako předseda. Žádost se městem příznivě doporučuje.

Zemský úřad snížil daň z 10. do 11. třídy po léta 1820 až 1823.

Z druhé polovici 19. stol. jsou četné zprávy. V r. 1857 (13. dubna) byl větrem povelan na hřbitově

pomník Morice Goldschmidta. Městský kronikář do-
dává: „Roztříštil se na mnoho kusů.“

V r. 1863 jedná se opět o rozšíření hřbitova. Město
žádá za čtver. sáh 2 zl. Ke koupi došlo teprve
v r. 1878. Pohřební ústav kupuje 930 čtver. sáhů za
930 zl. z parceli 1624, 1625, 1627 (1637) a 2381

Hřbitovní domek (nemocnice a byt) číslo pop. 359
vyhořel v r. 1866 a znovu postaveny 2 světnice a
2 komory. Rozpočet na domek, rozšíření hřbitova a
úpravu plotu zní na 2073-65 fl., později v roce 1867
na 2238-42 zl. Úhrada vykazuje značné dary, celkem
1295-01 fl. Z toho jsou větší dary: Adolf Mautner
200 zl., Josef Mautner a Hartmann Hirsch po 100 zl.,
S. L. Sobotka 50 zl., Max Mautner, Frank & Adler,
MUDr. Seegen po 50 zl. Většina darů je od souvěrců
mimo H.

V letech osmdesátých je hřbitov v ubohém stavu.
Pomníky povalené a zarostlé travou. Uroky z četných
nadací a sbírky umožňují, aby hřbitov byl uveden do
pořádku. Pomníky postavil, opravil a očísloval sochař
a kameník J. Černý v H. za 105 zl. 20 kr. Upraveny
též schody a cesta ke hřbitovu.

V letech devadesátých již hřbitov nevyhovuje po-
žadavkům doby a úřady naléhají na zbudování nového
hřbitova na jiném místě. V roce 1897 má obec nový
hřbitov a uzavírá staré slavnostně 31. prosince téhož
roku).

Od té doby vyžaduje si udržování hřbitova značných
nákladů. Větších oprav bylo v r. 1908 nákladem
1300 K. Předseda bratrstva sbírá po členech v H. a
píše příznivcům mimo H. Sbirka vynesla 890 K, z toho
jsou dary: V. Mautner z Markthofu 400 K, cis. rada
K. Hirsch 100 K, oba ve Vidni, hořícké firmy B r a t t i
G o l d s c h m i d t o v i 90 K a Hirsch & synové 100 K.

Dnes jsou mnohé pomníky opět povalyeny, nápisy
pro bující mech nečitelný. Na hřbitově je několik
vojenských pomníků z dob napoleonských.

N o v ý h ř b i t o v. Potřeba nového hřbitova jeví se
již v r. 1890. V následujícím roce navrhuje město
israelské obci, aby pochovávala své členy na projekto-
vaném novém městském hřbitově, jenž sloužit má
obyvatelstvu všech vyznání. Israel obec náb. však
usnesla se postaviti svůj hřbitov. Město nasle-
dizí pozemek sousedící s novým městským hřbitovem
(1477 čtver. sáhů) za 420 zl. za korec a navrhuje, aby
se Israel. hřbitov stavěl zároveň s městským. Israel.
obec stavbu odkládá na dobu, až bude mít potřebný
kapitál. U úřadu žádáno, aby na starém hřbitově se
mohlo pohřbívat do r. 1897. Nabízený pozemek od
města koupen 20. července 1896 za 773-85 zl. Vy-
pšána soutěž na stavbu plotu, portálu a úpravu cesty
ke hřbitovu. Rozpočet prací s hmotností zní na 6110 zl.
V prosinci přijata nabídka stavitele Karla Štátného
na 5954 zl. Do stavební komise zvoleni Jindřich
Kraus, Josef Levitner a Josef Adel. Na jaře r. 1897
započato se stavbou pod dozorem Bedřicha Peka, dipl.
a. úř. aut. inž. v Jičíně, jenž dohlížel v minulých letech
na stavbu měst. hřbitova. Stavba na podzim skončena
a 1. listopadu hřbitov slavnostně vysvěcen za velké
účasti občanstva z města a okolí. Pořad slavnosti byl
tento: 1. Shromáždění souvěrců a hostů na náměstí.
2. Odchod ke hřbitovu. 3. Zalmý před branou. 4. Pří-
vod po hřbitově a chorál. 5. Slavnostní řeč rabína
dra G. Weinaera z Prahy. 6. Řeč starosty nábož. obce
Israel. a předsedy Chevry. 7. Modlitba.

Rabín dr. G. W e i n e r z Prahy řečnil česky na
téma: Prach a popel jsi, v prach a popel se obrátíš.
Starosta o. o. Josef M ü l l e r vital účastníky takto:

„Přes 200 let trval starý, čtyřhodný náš hřbitov, jehož brány
od nynější doby navždy se zavrou, a zde před námi velký lán
země česká na mrtvou kořist svou. Kéž by ta kořist měla po-

žehnaný život za sebou, kéž by se o každém říci mohlo: Dobrý
hoj dobojaval, šlechtně žil dokonale! Kéž potřeba kázala
starý hřbitov zavřítí, uneslo se sl. měst. zastup. poskytnouti
pozemek pro nový hřbitov v sousedství měst. hřbitova a protož
jménem náboženské obce naší prosím, aby slav. měst. zastup.
přijalo nejradějiší vědě díky za tuto přičet a podporu.
Prosím snažit slav. zastup. obce hořícké, aby nový hřbitov náš
a svatyni naší laskavě vzalo v ochranu svou a péči.“

Dozorcem na hřbitově ustanoven městský hrobník.
První zde pohřbený je Heřman Doktor, 85 let star.
Hřbitov s pozemkem, úpravou cesty, zděným plotem,
portálem a s nápisem „Prach jsi a v prach se navrá-
tíš“ stál asi 8000 zl. Úhrada docílena sbírkou mimo
Hořice, darem Chevry, obětavostí všech souvěrců v H.
a hotovostí obecního jmění.

Uvádím větší dary v letech 1895—1897:
500 zl. Vilém, Quido Goldschmidty; 300 zl. JUDr.
Rud. Mandelbaum, Videň; 150 zl. Heřman S. Doktor,
Náchod; 100 zl. ředitel Hynek Fleischer, Brno, Fer-
dinand Goldschmidt, Praha, Josef Goldschmidt Videň,
Karel Löwith, Vrchlabí, Eman. Feuerstein; 75 zl.
JUDr. Ant. Müller, Karla Straussová, Videň, Hynek
Sommer, Koclovitz, Hugo Fuchs, Videň, Arnošt Mau-
ner, Videň, Gustav rytíř Mautner, Videň, Arnošt
Hirsch, Videň, dr. Arnold Hirsch, Videň, Ferd. Gold-
schmidt, Videň, Josef Sobotka, Praha. Chevra kadiša
darovala 1500 zl.

R. 1900 postavena na hřbitově modlitebna. Plány
zhotovil vídeňský staveb. rada arch. Vilém Štátný.
V r. 1902 vypracován hřbitovní řád a nadřiz. úřadem
po nepatrných opravách schválen v r. 1903.

R. 1902 vypracoval stavitel K. Štátný z Hořic plán
hrobů a hrobek. Podle něho má hřbitov 4 pole po do-
spělé s 572 hroby, pole pro děti s 96 hroby, pole ná-
hradní s 50 hroby, mimo to 54 hrobky. (Plán schválen
c. k. místodrž. 29. června 1903.) Hřbitov má svou
studni, jejíž voda podle rozboru v hořícké lékárně
je dobrá.

V r. 1933 o. ž. postoupila městu asi půl korce
hřbitova se studní pro rozšíření měst. hřbitova. Město
za to svým nákladem přemístilo zeď s právem pří-
stupu ze žid. hřbitova ke studni, opravilo synagogu a
zeď kolem starého žid. hřbitova. Nábož. obec židovská
doplátila 2500 Kč.

Škola.

Měna je škola, která nahrazuje vzdělání v rozsahu
školy obecné¹⁹⁾.

1782—1825: Škola zal. 2. května 1782 podle dvor-
ního dekretu z r. 1781, aby při žid. obcích byly zří-
zovány něm. školy. Prvními učitelí jsou: Bernhard
Breslauer, Josef Jarosch, Abraham Beer,
Löwi Sobotka, žák prvního uč. Bernh. Bres-
lauer a, Salamoun S o b o t k a. Škola umístěna „pod
bytem rabínovým“, pak se stěhovala sem a tam, v r.
1808 postavena učebna z dřevníku.

1826—1829. Od r. 1829 je uč. opět Löwi Sobotka,
otec Salamouna Sobotky. V r. 1826 jsou ve škole
64 děti.

1830—1840: Bohatší Židé pro své děti vydržíjí si
domácí učitele, část žid. dětí chodí do soukromé školy
(pokoutni = Winkelschule) Samsona Felixe, ohch.
kožemi, a do druhé školy stejného druhu, kde učí N.
Janský, přistěhovalý a v H. pouze trpěný Maďar. Část
Židů hodlá poslati své děti do městské školy kato-
lické. Tyto okolnosti značí úpadek něm. školy israel.
a proto učitel Sobotka žádá ochrany u úřadů pro svou
existenci, školu israel., zvláště pak, aby jmenované
dvě pokoutni školy nebyly trpěny. Löwi Sobotka je
znám jako výborný učitel a vychovatel, od rabína vy-
znamenán je titulem „Morenu“.

1840—1850: Zpráva není.

1851—1860: Počet školních dětí stoupá. Je jich

kolem 70, v roce 1861 pak 81. Z učitelů uvádí se Petr
Fuchs.

1861—1870: Škola je podle záznamů v r. 1863/64
trojtřídní. Učitelé jsou Petr Fuchs, jenž odchází
1870 na odpočinek, Fischer, Štátný, Markus
W a n t o c h, nar. 28. ledna 1836 v Libni u Prahy.

1871—1880: Nadučitel Štátný v do r. 1872, uč.
S a x l odchází v r. 1871, přichází za něho uč. Jos.
S e g e r, nar. 7. února 1837 v Nemoslavcích u Ml.
Boleslavi, Markus W a n t o c h je oprávcem školy od
šk. r. 1872/73 do 1879/80, v r. 1876 uvádí se opět
uč. Jos. S e g e r, ve škol. r. 1879/80 veden je uč. Josef
K r a u s. V r. 1873 založena školní knihovna o 300
svazcích. Škola se stává dvoutrídní. Počet žactva je
před r. 1871 přes 100, ve škol. r. 1869/70 106, 1870/71
102, 1872/73 klesá na 69, 1876/77 již jenom 54, 1879/80
52. Školním dozorcem uveden MUDr. Karel L e d e-
r e r, jenž uroval nepřijemnou stížnost rodičů na
školu, že se děti málo naučí a jsou přetřezovány úkoly.
V r. 1877 vyhovíno žádosti obce israel., aby škol.
děti mohly při tělocviku používatí tělocvičny měšťan-
ské školy.

1881—1890: Počet žactva klesá z 50 na 40. Uči-
telé: Správcem školy Josef S e g e r do r. 1887, kdy ze-
mřel²⁰⁾, Josef K r a u s do r. 1883, za něho Ludvík
K o l l m a n n, nar. 26. ledna 1864 ve Votici, od
r. 1887 je správcem školy Isidor S c h w a g e r, v r.
1889 (pouze 5 dní) Amalie S p i n d l o v a, jejíž
ustanovení nebylo úřady schváleno, poněvadž učitelky
tehdy nesměly učiti na smušných školách, po ní A b r a-
h a m M a d e r. V r. 1881 hovoří se o výstavě vlastní
školní budovy. Zatím je škola v nájmě u soukr. domě
čís. 449. 10. března 1881 koupen od povozníka Al.
Erba dům se zahradou čp. 167 na náměstí za
2600 zl. Koupi zprostředkoval bývalý purkmistr Hy-
nek Raiman. Rozpočet na úpravu školních místností
je od stavitele Jana Poličanského a zní na 6746-70 zl.

Naděni, že obec bude mít vlastní školní budovu, bylo
velké, jak dokazuje sbírka příspěvků a darů. Škola se
3090 zl., z toho je 1000 zl. dar Hynek Ad. Mautnera,
rytíře z Markthofu ve Vidni. Jiné podpory dostalo se
škole půjčkou od Chevry v obnosu 1000 zl. R. 1882
školní místnosti dostaveny a slavnostně otevřeny.
Dům osvozen od daní.

V listopadu 1882 místní odbor Ústřední matice
školské v H. navrhuje zrušení žid. školy s výzvou
k předst. o. ž., aby dítky své posílalo do školy české.
Odůvodňuje svůj návrh takto:

Židé žijí v českém městě, přes to vydávají se za odpůrce
českého lidu. Společná docházka dětí křesť. a žid. bude mít
příznivý vliv na výchovu. Německé školy v H. obci třeba.
Na českých školách se učí též německy a děti žid. v těchto hod-
nách a domácím hovorem se také naučí německy. Jest třeba
ohléd k českému městu. Duševní úroveň z dvoutrídní obecné
školy je u přirovnání k osmitřídní škole (obecné a měšťanské)
nízká.

Nábož. obec israel. odpověděla:

S ctivo podepsaný před. ž. o. n. dovoluje si tímto ctěný
dopis Vaš ze dne 22. listopadu b. r. zodpověditi. Předseda jme-
nované obce s velkým potěšením uznává význam přátelského
smýšlení Vašeho, a to tím více, anť se upomínky na lektér-
něpriznivě nakládání zhabiti nemůže. Nespravedlivou předtře-
tku však, že obec naše národu českému co protivník se vřítí
staví, musí se vši opravdoviti odmitnouti. Příslušníci obce naší
při posledním sčítání lidu ve směs k o b c o v a c í ř e č i
č e š k é s e p ř i h l á s i l i, při volbách vždy na stranu českou
se postavili a vždy se vyznasají, by lepšího dorozumění se
svými spolubýrnými křesťanskými i v budoucnosti udrželi: Co se
školy dočká, jest tato nám, Židům, místena, v němž si vědo-
msti získati můžeme. Sám přiznáváte, že účelu tohoto úplné do-
sici lze, když učitel jen malý počet žáků vyučovati má, a že
tého výhody ve společné škole obecně bychom pozbyli. Mlyte se
vábem, když předpokládáte, že naše škola n e č e š k á j e s t.
Kdybychom ji co německou prohlásiti chtěli, bylo by nám pak
velmi snadno velkých obětí peněžních, které jí přičítáme, si
ušetřiti. Ve škole naší se česká řeč rovně jako německá pěstuje

a v chou řečí dětí dostatečně prospívají. Důkazem toho jest,
že děti naše ze školy naší vystupující jak do německých, tak i do
českých škol mluví, neb středních nastupují a tam s dobrým
prospechem studují. — My uznáváme právě, že znalost dostatečně
obou řečí našim dětem výhodnou bude. — Tímto oprávením
mylné myšlenky Vaší, že škola naše vyžadná německou jest
a s vyjádřením, že zdejší školu měšťanskou děti ze školy naší
vystupující navštěvovati mohou a vskutku navštěvují a s dalším
vyjádřením, že Vaše přívětivé pozvání stran školy obecné při-
jeme, pakli by nám oběti peněžité přilili velkém se býti
zdály, odpadne pak odpověď na ostatní odstavce ct. dopisu
Vašeho sama sebou. — Nepsaný předseda přece však nemůže
opomenouti své hluboké politování vysloviti nad tím, že mys-
lite, jako by antisemitské třenicé důkazem, jinak řečeno, ná-
sledkem toho byly. Tyto třenicé jsou zlosynem proti vzděla-
nosti a neslouží nikoliv nynějšímu času pokročilejší ke cti.
My, Židé, považujeme se za rodáky a ne za hosty vlastní naší
a skorem bychom pyšnými býti mohli nad tím, když si vzpo-
meneme, že nám co dětem při vyučování bible se vřítílo:

Cizince nermt a nepotlačuj ho! (II. 20. 22.) Nepotlačuj
cizince v zemi své! (III. 19. 33.) Jak rokáš, tak i cizinec²¹⁾
býti ctěn, který se u vás zdržuje, a miluj jej jako sebe samého!
(III. 19. 34.) Totéž právo má mít cizinec jako rokáš. (III. 24.
22.) Neokracuj cizince v právu jeho! (V. 24. 17.) Proklat buďž,
kdo cizince v právu skrácuje, nech vodu a sírovku. (V. 27. 19.)

Jest Vám nyní volno toto zkoumati. Přijměte projevení nej-
hlubší úcty. Hirsch, předseda.

V Hoříckém, 14. prosince 1882.

„Od r. 1884 má škola právo veřejnosti. — 8. června
1888 Josef Štátný v městském zastupitelstvu navrhuje
toto:

„Slavná městská rada! Račícž po úradě s vynikajícími členy
a zástupci l. sboru voličského vyzvatí reprezentaty zdejší o. ž.
k jednání, zdali a za jakých podmínek byli by ochotni sou-
kromou školu svou s vyučováním jazykem německým zrušiti a
děti své k vůli asimilaci a národnímu smru do našich českých
škol poslati, po řízení pak s dotyč. fakrou v nejbližší příští
schůzi zastupitelstvu našemu o tom zprávu podati.“

Návrh přijat.

17. října 1888 vzata na vědomí ve schůzi měst. za-
stupitelstva odpověď obce israel.:

„Slavný městský úřad v Hoříckém! Zastupcové zdejší israel.
obce byli vyzváni písemem Vaším ze dne 6. srpna 1888, aby
vyslovili se, zdali souhlasí s tím, aby zdejší konfesionální škola
škola zrušena byla. Po dobrém uvážení usneseno bylo, aby
zdejší od nepaměti zde stávající konfesionální škola, tak
jako doposud jest, i nadále ponechána jest, anž se tato vlast-
ním nákladem obce israel. vydržována jest. Peněžníka p. na-
vrhovatelo ve schůzi obce výboru z 8. června 1888, že by škola
tato po čase za břemeno městu připadnouti mohla, jest zcela
bezděvodná — neb v pádu, že by obec israel. školu tuto vlast-
ním nákladem vydržovati nemohla, samou zrušiti zajisté ne-
opemene. V H. 17. října 1888. Feuerstein, za zástupce obce
israelské.“

Výsledky vyučovací byly v tomto období velmi
uspokojivé. Jako zvláštnost uvádí školní kronika,
vedená od r. 1867, že v r. 1890 vykonalo 6 žáků školy s
přijímací písemnou zkouškou do střední školy s tako-
vým prospěchem, že jim byla ústní zkouška promi-
nuta. Tento prospěch uvádí se i v dalších letech. Škol-
ním dozorcem je v roce 1890 Adolf Mautner, nástup-
cem jeho až do zrušení školy Arnošt Feldmann.

R. 1891—1898. Správcem školy (říd. uč.) je J.
Schwager, učitel do r. 1894 A. Mader, pak Adolf
Mellion. Počet žactva náhle klesá. Ve škol. r. 1890/91
bylo 30 dětí. Školní kronika píše o nebezpečí, že bude
škola úředně zrušena. Školné od 30 dětí nestačí, aby
byly kryty nejnuttější školní potřeby. Provedena
sbírka, která vynesla 900 zl. Žádost obce v r. 1891 o
subvenci pro školu zamítnuta pro malý počet žactva.
V škol. r. 1896/97 jsou zapsány pouze 22 děti. Proto
škola byla přeměněna v jednodřní s učitelem J.
Schwagrem. Učitel A. Mellion zůstává v H. jako kan-
tor a uvolněné učebny použito ke schůzím předst.
obce.

R. 1894: „Hořícký list“ vytýká o. ž., že má němec-
kou školu vydržovanou „Schulvereinem“. Předst. o. ž.
zaslalo opravu, že žid. škola nedostává podpory od
něm. Schulvereinu.

Škol. r. 1897/98 vykazuje již jenom 19 dětí. Pro malý počet žactva, z finančních důvodů a pod nátlakem veřejnosti dán ve schůzích náb. obce 21. června a 12. července návrh, aby škola byla koncem škol. r. 1897/98 zrušena. Pro bylo 5, proti 3 hlasy. Tím škola zrušena, učitel odchází do Prahy. Kt. A. Mellion vede matriku, přebírá zároveň vyučování israel. náboženství na obec. a měšť. školách, pokud místo rb. nebude obsazeno.

Synagoga.

Hořícká o. ž. obrátila se dopisem z r. 1725 či koncem r. 1724, podepsaným plnomocníkem obce Rubinem Pickem, na pražského arcibiskupa Ferdinanda hraběte z Khünburgu, děkující mu za povolení k vybudování jiné synagogy. Zároveň však ho požádala, nemajíc na stavbu dostatečných hotovostí a jsouc nucena obrátiti se o výpomoc na své souvěrce v cizině, jako pražské, vídeňské a jiné, aby jí povoleno bylo stavební dříví i s dovozem a stav. materiál z důchodu vrchnostenského v H. na úvěr a o hotovou stavební zálohu 300 zl. Vše to slibuje ž. o. nejdéle v nejbližších čtyřech letech s nejpoddanějším díkem splatiti a dává k zajištění své veškeré jmění v zástavu.

Vyřízení této žádosti, podepsané samotným arcibiskupem Ferdinandem a datované dne 11. března 1725, vypraveno bylo na vrchnostenského hejtmana v H. Jana Michala Oppelta. Žádosti vyhověno a hejtman Oppelt poukázán, aby ž. o. na stavbu nové synagogy podle svého uznání stavební materiál na úvěr vydal a aby jí z důchodu vrchnostenského dal vyplatiti zálohu 300 zl. proti postupnému splacení.

V r. 1726 oznámila hradecká konsistoř tannímu biskupovi v dopise z 10. února, že hořícký děkan učinil oznámení, že v H. byl položen základ ke stavbě žid. synagogy, které tu nikdy nebylo, a že se v pokračování se stavbou čeká pouze na jaro. Poněvadž by to (?) bylo protizákonné, dotazuje se konsistoř, jak se zachováti, a míní, aby o tom byl vyrozuměn pražský arcibiskup jako plnomocník hoříckého panství.

Židé již r. 1725 děkovali pražskému arcibiskupovi za povolení k vybudování synagogy a proto oznámili hoříckému děkanu V. V. Krüviského přišlo trochu „opozděně“. Tato liknavost byla hradeckou biskupskou konsistoří děkanu na schůzi dne 18. února také vytčena. Od těch dob zabývala se hradecká konsistoř hoříckou synagou poměrně často, tak v sezeních 24. ledna, 10., 14. a 23. února a 12. září 1729. Ve schůzích těch hájila konsistoř proti hoříckému vrch. hejtmanu stanovisko, že synagoga nesmí býtí ani z kamene, ani větších rozměrů než dosavadní, t. j. podle dosavadních plánů.

Podle předcházejících pramenů byl položen základní kámen ke stavbě v r. 1726, stavba provedena později, možná v r. 1729 neb 1730.

Další zprávy o synagoze jsou v protokolu schůze konsistoře hradecké z 16. července 1764. Biskup hrabě z Blümegenu vyžádal si totiž od konsistoře dobrozdání o žádosti hoříckých Židů, kterou mu předložili, aby jim dovolil rozšíření a znovuybudování synagogy. Konsistoř vyžádala si od Židů nárys synagogy staré i projekt nové i se sousedním poloohorysem stavení křesťanských. Když pak Židé žádáné nárysy předložili, podali hořícký farář Frant. Procházka, hořícký magistrát a obec své důvody proti žádané novostavbě. Konsistoř uložila proto smidarskému vikáři, aby zjistil, pokud vývody Židů i druhé strany spočívají na pravdě. Vikář podal konsistoři zprávu v sezení dne 1. října 1764, načež konsistoř všechna akta předložila biskupovi k rozhodnutí.

Ve schůzi 29. listopadu 1764 oznámil konsistoři hořícký magistrát, že proti stavbě synagogy podal invalidní komisi rozklad, ale že dosud neobdržel vyřízení.

19. dubna 1765 obdržela hořícká o. ž., pozůstávající ze 40 rodin, trvale v H. usazených a požívajících zeměpanské ochrany, od hradeckého biskupa Heřmana Hanibala svobodného pána z Blümegenu povolení k žádanému rozšíření a restaurování své tehdejší úzké synagogy. Důvodem bylo, aby Židé nebyli nuceni vykonávat své obřady a pobožnosti na veřejné ulici, čímž mezi sousedním křesťanským obyvatelstvem vyvolávána byla nevole. Přitom bylo konsistoři stanoveno, že napříště nesmí vnitřní délka synagogy překročiti 18, šířka 12, zevnějšek pak, výška i se střechem 14 loket. Zároveň podmíněno, že budova musí býtí beze všech vnějších okras. (Rozhodnutí datováno 13. dubna 1765.) Ke stavbě došlo r. 1767.

Podle protokolu na magistrátě města H., 14. března 1845, za přítomnosti předst. n. o. ž., zástupců městské rady a znalců, byly odhadnuty ceny sedadel v synagoze (13 pro muže, 14 pro ženy). Nejdražší místo za 100 zl., další za 70 až 20 zl., pro ženy 20 až 15 zl.

V r. 1859 zřídila synagoga s dřevěným krytem vyhořela. Byla opravena, zryšlena a opatřena ohnivzdorným krytem. Upraven též dům u synagogy, kde byla israel. škola. Celkový náklad rozpočten je stavitelem Poličanským na 777-53 zl. (přáče zednické, tesarské a pokrivačské).

Do r. 1873 vedeny knihy o kostelních místech (sedadlech) u okres. soudu. Od t. r. vede je ž. o. Místa byla dědičná v rodině, mohla se však prodati. V letech 90 tých místa darována do vlastnictví obce, která je prodávala, získajíc tak nový zdroj příjmů.

Kdy byla v synagoze postavena kručta (kúr), nemohl jsem přesně zjistiti. Zdá se, že v r. 1888.

V r. 1896 čteme výzvu předst. obce, aby se cvičily pro bohoslužby sborové zpěvy v přívodu harmonia. Členstvo sebralo 33 zl. na udržování zkoušek (hudební a útečle).

Již v r. 1900 pomyslelo se na vnitřní i vnější opravu synagogy a přilehlého obytného stavení. (Návrh, aby tento dům byl zbourán, nepřiját.)

Chrám opraven a slavnostně otevřen 28. září 1902¹⁸⁾. Podle pokladní knihy stály opravy 4800 K, jinde uvedeno 4500 K.

Podle Sommra (viz vpředu) stává v H. synagoga od r. 1728, což odpovídá zapsím. Předs. Josef Müller v pamětním spise v bání katolického kostela uvádí špatně r. 1738. Rb. prof. dr. Gustav S i c h e r z Král. Vinohrad soudí podle nápisu na stropě, na r. asi 1767 (míněna je zříděna synagoga s dřevěným krytem), opona nad schránkou je z r. 1755. Napis vnitřní zní: „Sláva libanonská k Tobě přijde, jedle, jilm a smrk spolu k ozdobě místa svatyně mé.“ (Citát z Jezaiaše 60, 13.) Zvenčí je nápis: „Obnoveno po zničení domu Božího požárem r. 1859.“

Správci synagogy jsou v letech: 1816 Markus M a u t h e r, 1843 Hartmann David H i r s c h, 1872 Alex. G r ü n b e r g a Markus P i c k, tento do r. 1891, od r. 1891 je veden jako čestný správce do smrti v r. 1896. Od r. 1891 do 1906 vede správu chrámu M. A. G o l d s c h m i d t, jeho náměstky jsou v r. 1893 a 1894 Ad. M a u t n e r, v r. 1896/97 Josef A d e l, v r. 1909 zvolen správcem Josef A d e l, v r. 1911 JUDr. R. B r u n n e r, nyní Rudolf M u n k.

Rabinové.

R. 1755 Majer L e o (Lev = Löben?) je úřady potvrzen; 1761 „Židé pro rb. světničku v jich chudém domku stavěti chtějí“; 1787—1792 Markus L e w i t;

(1795 Tobiáš Lewit = Levit?); 1795—1811 Joachim D e u t s c h m a n n, kraj. rb. pro Hradec Král. a Nový Bydžov; 1808, 1814, 1815, 1826 a 1827, 1836 a 1837 vedouc. kraj. rb. David L e v i t (jeho syn Samuel L e v i t žádá o místo pro žid. rodinu v Kumburku); 1855—1888 kraj. rb. dr. Adolf E h r e n t h e i l, jeho nástupcem do r. 1894 dr. Mojžiš G o l d b e r g, 1894—1898 zastává funkce rb. říd. uč. Isidor S c h w a g e r, od 1898 Adolf M e l l i o n, jenž r. 1919 odchází do Nového Bydžova. Od té doby je obec bez rb. Do r. 1928 dojížděl učiti náboženství rb. nobobydžovský, od r. 1928 učí rb. jičínský.

Dr. Adolf E h r e n t h e i l nar. se 25. prosince 1824 v Prostějově. V H. byl 33 léta. Jako kazatel těšil se obliby v celém duchovním světě israel. Jeho „Barmicvah feči“ byly přeloženy do maďarštiny. Byl též polním kapitelem III. armádního sboru. Zemř. 19. ledna 1888. Pohřeb měl v neděli. Zúčastnil se ho značný počet obyvatelstva z H. a okolí. Řečníci 4 rb., první v domě smutku, druhý v modlitebně, 3. a 4. na hřbitově, jeden z nich český. Na pohřební výdaje učiněna subskripce. Šešlo se 189 zl., z toho byly největší obnosy 20 zl., nejmenší 1 zl. Pohřební náklad však činil 365 zl. 66 kr.

Dr. Mojžiš G o l d b e r g byl synem kt. a nar. r. 1857 ve Zlocově v Haliči. Studoval gymnasium ve Vratislavě a 8 semestrů university tamtéž. Promoci měl 1888 v Lipsku. V H. byl ustanoven rb. zatímně na 3 léta 1. srpna 1889. Provisorium prodlouženo o další rok. V r. 1894 odchází z H. na Německobrodsko.

Adolf M e l l i o n nar. se 24. února 1866 v Praze, tamtéž absolvoval německý učitelský ústav, učil v Benešově, od r. 1894 v H. V r. 1896 získal si diplom rb. V r. 1919 přestěhoval se do Nov. Bydžova a zemř. zde 2. července 1928. Z Bydžova dojížděl do H. učiti israel. náboženství a hebrejštině. Znaje češtinu, vyhověl žádosti Čes. jednoty žid., aby v kostele a při pohřbech zavedeny byly bohoslužby v řeči české.

Chevra kadisha.

Není zpráv o založení tohoto ušlechtilého sdružení. Teprve v 19. stol. máme první zprávy o jeho činnosti. V r. 1822 uvádí se jako předs. Nathan S e l i g m a n n, pokladní kniha vedena a zachována od r. 1846. Sdružení plnilo úkol svůj dokonale. Viz dále starý a nový hřbitov! Svůj pohřební vůz má od nepaměti. Za války 1866 použito ho, k dopravě raněných a zemřelých vojnů i civilních osob. Okres. úř. v r. 1860 (9. června) nazývá sdružení Armenbrüderschaft (= Chudinské bratrstvo). V r. 1870 vede účty Alex. G r ü n b e r g, 26. února 1871 usnáší se představenstvo obce, aby předseda Chevry byl zároveň členem představenstva obce. Usnesení to platí ještě dnes. 28. ledna 1872 koná se valná hromada spolku za přítomnosti 26 členů. Po prvé vyskytuje se název Krankenpflege- und Beerdigungsbrüderschaft (= Bratrstvo pohřební a po péči chudých). 2. února 1875 předseda valné hromadě MUDr. V. L e v i t, poněvadž předs., místopředseda a pokladník byli resignovali. Opět zvolen předs. Mořic G o l d s c h m i d t, pokladník Markus P i c k. V r. 1882 resignuje dosavadní předs. a za něho zvolen Markus P i c k, místopředs. Josef G o l d s c h m i d t, pokladníkem Emanuel F e u e r - s t e i n. Spolek má značné jmění. Mohl přijíti na stavbu školy 1000 zl. I potřebným souvěrcům půjčuje se na běžný úrok.

V r. 1890 uveden jako předs. Josef M ü l l e r. V r. 1891 je předs. Markus P i c k, jenž r. 1892 resignuje. V srpnu svolána valná hromada (dostavilo se 28 členů) a nadpoloviční většinou zvolen za předs.

M. A. Goldschmidt, jenž volbu nepřijímá. V druhé valné hromadě v listopadu pověřeni správou spolku Josef G o l d s c h m i d t (předs.), Samuel L a w e t z k y (místopředs.). Tak zní protokol. Ale z přípisu 1. prosince téhož r. předs. ž. o. posílá M. A. Goldschmidtovi, místopředs., knihy, stříbro, pokladničku a hotovost. Vedí tudíž M. A. Goldschmidt pokladnu.

V r. 1893 vydává výbor Chevry tištěné provolání ke všem Israelitům v H. a okolí, aby spolek podporovali. Uvedeno, že Chevra stává již 150 let. Roční příspěvky činí nyní 1 zl., dříve 50 kr. Podepsání jsou Josef M ü l l e r, předs., M. A. G o l d s c h m i d t, místopředs.

Na žádost některých členů spolku svolána 13. listopadu 1898 valná hromada, ve které zvoleni za předs. Josef M ü l l e r, místopředs. Mat. G o l d s c h m i d t, pokl. Adolf M a u t n e r. V r. 1904 (6. listopadu) přijaty opět nové stanovby a vydány tiskem. Zároveň koupen nový pohř. vůz od Knížka v Turnově. Vůz umístěn v obec. domě č. 167 na náměstí v nově postavené kůlně (vjezd ze Sladkovského ul.). Kůlna a vůz byly ihned proti požáru pojištěny. Předs. je Josef M ü l l e r. V násled. r. byla bratrstvu povolena koncese vypravovat pohřby v obvodu ž. o. náb. (Schválení místopředs. 11. listopadu 1905). Při volbách 16. května zvoleni předs. opět Josef M ü l l e r, místopředs. M. A. G o l d s c h m i d t, pokl. Adolf P u t z k e r, dalšími členy výboru Josef L e v i t e r z H. a Antonín L e v i t e r z Jeřic, revisory účtů Hugo L a v e c k ý a Jul. G r u n d m a n n.

23. února 1909 předs. Jos. M ü l l e r, členy výboru Arnošt D o k t o r, Samuel L a w e t z k y a Josef A d e l, nynější předs. je Rudolf M u n k.

Od nepaměti konají se mezi příslušníky obce peněžité sbírky, aby chudým souvěrcům mohlo býtí přispěno na otop v zimních měsících. Nejstarší seznam dárců je z r. 1856. Sbírký vnesly v r. 1858 72-60 zl., v r. 1885 76-50 zl., 1889 95-50 zl., 1895 100-50 zl., 1899 115-50 zl., 1903 229 K., 1906 215 K., 1913 164 K., 1914 187 K., 1916 212 K.

Majetnější členové se zavázali podporovati vdovu po zemř. učít. Segrovi po dobu výchovy jejích dětí. V r. 1889 činí podpora 560 zl., v letech 90 tých klesá na 440 zl., dále 400 zl., po r. 1900 je 800 K., v posledních letech již jenom 650 K. Kdežto v prvních letech jsou v seznamu dárci z H., jsou v posl. letech dobrodinci mimo H. Tak jediný Josef S o b o t k a z Prahy přispívá ročně 300 K. Mimoto konány občasné sbírky ve prospěch chudých jednotlivců, chudých školních dětí nebo nemocných, spolek dále ze svého jmění podporoval dobročinné korporace z H. a israel. ústavy v Praze a ve Vidni.

5. června 1907 zapsal star. J. Müller do jednacích protokolů: „Od r. 1901 poskytovala Ch. vdově Endesové, vrátivši se opět do církve israel., měsíčně podporu. Teprve nyní zjištěno, že Endesová zůstala katolickou a byla pohřbena na katol. hřbitově.“ Podpora činí od r. 1901—1907 725 K.“

Těžký úkol nastal Ch. ve světové válce, když i do hoříckého okresu přijat značný počet válečných uprchlíků z Haliče (israel.). Stravování a ošacování jejich svěřeno zvláštnímu komitétu, který zjistil počet uprchlíků v každé obci, získal podpory od israel. korporací pražských a vídeňských, místní Ch. a mohl tak podle daných poměrů vydatně pomoci svým souvěrcům.

Pro příznivé dárcé obec založila čestnou pamětní knihu. Je vázána v káži, hřbet a přední strana zdobené zlatým písmem. Knihy se však nepoužívají. Zapsáno je několik dárců, den úmrtí chybí u všech,

výše daru uvedena pouze u manželů Fischerových z Nové Paky.

Počet členů Ch. je v r. 1869 42, klesá v letech 1870 a 1871 na 31, v dalších letech se udržuje na 50, až do r. 1902. Pak klesá nánápadně. Členů je v letech 1903 31, 1907 30, 1908 29, 1912 22, 1913 20, 1915 17, v r. 1931 14.

Obec za války a po válce (od 1914).

V r. 1913 nemůže Jos. Müller pro nemoc zastávat úřad starosty. Zastupuje ho JUDr. Rudolf Brunner, a v témže roce je zvolen starostou, v r. 1914 jeho náměstkem Vilém Steiner. R. 1915 odchází starosta JUDr. Brunner na vojnu, úřaduje za něho býv. starosta Josef Müller, za padlého V. Steinera zvolen Art. Feuerstein, jenž je pokl., později předává pokladnu Gust. Doktorovi. Po smrti Jos. Müllera v r. 1916 obec osiřela a od té doby zůstává obcí na papíře, spravující pouze nadace. Válkou (úmrtím a přestěhováním po válce i vystoupením z církve) ztratila obec většinu svých členů. Rabin nastoupil nové místo v N. Bydžově, obec zůstává bez rb., chrám je opuštěn, okna jeho rozpuštěna mládeží zčásti vytlučena, starý hřbitov volá po opravě. Náboženství uči dojíždějící sem jičínský rb., jenž povolává se i při pohřebních obřadech. Členové správy náboženské obce podle provedených voleb v roce 1924: JUDr. Rudolf Brunner, adv., starosta. Artur Feuerstein, tov., náměstek. Alfred Müller, velkoobch. na odpočinku, komerční rada. Hugo Lavecký, velkoobchodník, pokl. Rudolf Munk, továrník, předseda Pohřebního bratrstva. Podle voleb 1932: JUDr. Rudolf Brunner, adv., starosta. Eduard Baumann, obch., náměstek. Hugo Lavecký, velkoobch., pokladník. Rudolf Munk, tov., předseda Chevry a správce synagogy. Vilém Herlinger, obch., člen výboru. Vilém Vantoch, obch., a Bedř. Lamm, centr. tov. fed., jako náhradníci.

*

Starostové (primátorové) isr. o. n. v letech:

1731 Abraham Goldschmidt, Abraham Moses; 1755 Samuel Isaak přejímá od obce hořické urované spisy židovské. Mají se opět vrátiti. 1760, 1762, 1766, 1768 uvádí se Salomoun Mautner, 1777 Eliáš Baruch, 1792 Beer Baruch, 1793 opět Eliáš Baruch, 1796 Siegfried Brunner, pachtýř daní, 1802 týž, 1827 G. Hirsch¹⁴⁾, 1845, 1856 až 1859 Hartmann David Hirsch, tov., 1859—1863 Bedřich Hirsch, tov., 1864, 1865 Isak Feuerstein, tov., 1870 Bedřich Hirsch, tov., (1871 M. Goldschmidt) 1872—1876 (1877?) Bedřich Hirsch, tov., 1876 (1877?) až 1880 J. C. Müller, velkoobch., 1881—1883 Bedřich Hirsch, tov., 1884 J. Hirsch, 1887—1889 Emanuel Feuerstein, tov., (1889—1890) opět Bedřich Hirsch, jenž resignuje (zemř. 15. května 1890), 1890—1913 Josef Müller, tov., od 1913 JUDr. Rudolf Brunner, advokát. Náměstkové: 1893—1898 Bohumil J. Doktor, velkoobch., 1899 M. A. Goldschmidt, obch., 1902 Boh. J. Doktor, velkoobch., 1906 Josef Adél, hostinský, 1909 Arnošt Liebling, tovární ředitel, 1912—1913 JUDr. R. Brunner, adv., 1913—1915 Vilém Steiner, tov., od 1915 Artur Feuerstein, tov., od r. 1932 Ed. Baumann, obch. Pokladníci obce: 1871 Alex Grünberg, 1893 Boh. J. Doktor, 1896—1902 Arnošt Feldmann, 1902 Samuel Lawetzky (Lavecký), 1909 Hugo Lawetzky, 1910 Samuel Lawetzky, 1912 Art. Feuerstein, 1915 Gustav Doktor, nyní Hugo Lavecký.

Matrika oddací vedena je od r. 1788, rodná od

r. 1785, úmrtní od 1788, kde na 1. str. jsou výtahy ze žid. knihy dle Vita Lewy-ho (Löwy-ho, Levi-ho), jenž přidával k podpisu jednou chirurg, jindy fel(d)-šér, lékař a j. Od r. 1842—1860 vede matriku u hořického magistrátu Leop. Josef Doktor, 1860—1888 rb. dr. Ehrenheil, 1888 až 11. prosince 1890, kt. Leopold Auspitz, 11. prosince 1890 až 2. května 1894 rb. dr. Goldberg, 2. května 1894 až 1. září 1898 uč. a rb. Schwager, 1. září 1898 až Rb. dr. Mellion, od r. 1928 jičínský rb. Rb. dr. Goldberg přejímá od kantora Auspitze 10 svazků matrik a zjišťuje, že v matrice (2. svazku) je vytržený list. Patří tam jména Herrmann Eger, Nathan Popper, Simon Sussmann (čtvrté jméno nezjištěno) v době od 20. dubna do 24. července 1866.

1. září 1898 přejímá Adolf Mellion od Isidora Schwagra 11 knih matrik s doklady. Nynější matrikář převzal jen část knih, ostatní knihy jsou buď skryty v soukr. bytě nebo ztraceny.

V rodné matrice u jména „Demeter Frank“ jest připsáno v řadě námeček: Jeho Apoštol. Veličenstvo rádiilo diplomem z 11. srpna 1880 zde jmenovaného Demetra Franka (narozeneho 12. července 1829 v Hořicích), t. č. generálního ředitele Rumunské banky v Bukurešti a jeho manželské potomky nejmladší povýšiti do stavu rytířského.

U jména „Siegfried Adler“: Jeho c. k. Apoštol. Veličenstvo rádiilo diplomem z 11. června 1882 zde jmenovaného Siegfrieda Adlera (nar. v H.) i s jeho manželskými potomky nejmladší povýšiti do stavu rytířského. (Došlo od hejtmantství v Hradci Králové v srpnu 1884).

Statistika¹⁵⁾.

1765 bylo v H. 40 rodin žid. 1789 406 Židů, 1816 55 rodin, 1818 20 židovských domů a 258 Židů v Hořicích, 1829 366 Židů.

Průmysl.

Průmysl mají v rukou většinou židé, dříve pouze Židé. Nejstarší zpráva je z r. 1720. Zní: Sesypala se koželužna u Panského mlýna pronajata Abrahamu Putzkerovi. V r. 1743 se povoluje Samsonu Simonovi, aby v křesť. domě směl najmouti místo k fabricování pentlí. Totéž ještě jednou uvádí se v r. 1774. R. 1776 panská výroba a prodej pálenky pronajata kontraktem Židu Jak. Marku Pokornému za 1125 rýnských ročně. Po jeho smrti nastoupil v nájmu syn Abraham. Smlouvy trvaly 6 let, v r. 1797 je nájem v rodné Pokorných dědičný. R. 1796 činí nájem 1200 rýnských. Nájemce je povinen udržovati v pořádku budovy a zařízení na svůj náklad a patřičně odvíjí bráti v panství hořického za hotové! Po smrti Abrahamovy vede výrobu a prodej vdova po něm¹⁶⁾. Kontrakt o dědičném nájmu byl cis. nářiz. zrušen.

R. 1785 vydán cirkulář, aby pentle, které zde Židy fabricovány jsou, byly štemplovány.

R. 1800 přichází Wolf Goldschmidt (Goldschmidt), žid. výrobce pentlí.

R. 1801 uveden je ve spisech Abraham Kohn, výrobce pentlí v H.

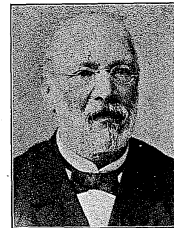
V domě čp. 365 v H. „U panského mlýna“ byla v letech třicátých minulého století tiskárna na kartony Žida Goerbera. Natiskené zboží se vozilo do města. V místech, kde nyní stojí stavení čp. 463, stálo vysoké (asi 15 až 16 m) lešení z trámů, pokryté střechem šindelovou a se všech stran otevřená a vzduchu přístupná, asi toho způsobu, jako nyníšší zařízení pro cvičení hasičů, a tam se pestré barevné lešení sušilo. Pohled na pestře a bohatě ověšené lešení sýté zbarvenými kartony byl zajímavý a lákavý. — Vedle stála veliká dřevěná bouda, v níž byl umístěn veliký mechanický mandl, do něhož býval zapřáhán kůň se zavázanými očima a chodě dokoleka byl celému strojnímu zařízení hýbnou silou. Bylo to asi podobné zařízení jako při pozdějších žentourech při polním hospodářství. Mnoho lidí se na to chodilo dívat. Na

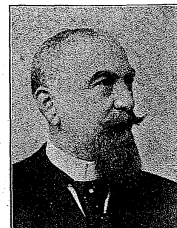
Rb. Dr. Adolf Ehrenzell

Hřbitov (stará část)

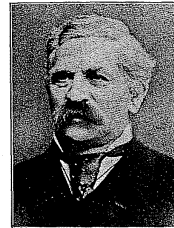
Bedřich Hirsch

Josef Müller

Emanuel Feuerstein

Karel Müller

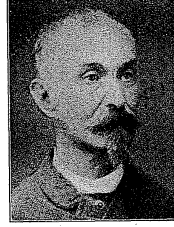
Ludolt Kollmann

Rb. Ad. Mellion

JUDr. Rudolf Brunner

Učitel Josef Seger

Učitel Josef Stinassy

tehdejších kartonech, různě potisknutých, převládaly jako základní barvy fialová v četných odstínech, zelená, žlutá (odstinnu okrového), indická červená, temně růžová a směs žluté s indickou červení. (Ze Šafránkové kroniky.)

R. 1856. 1. července otevřeli bratři Goldschmidtovi a Feuerstein dílnu na bavlněné zboží, t. z. tkalcovnu za Jaroměřskou ulicí č. 468. Pracuje tu 120 tkalců na 100 stavech. Jsou dílem zdejší, dílem cizinci (Němci) opatření domovským listem, za jejichž osobnost tovarníci ručí. Pracuje se od 6 hod. ráno do 8 hod. večer. Farní pamětnice o tom píše:

Až do r. 1856 nebylo v H. továrny, zdejší tkalci pracovali na svých stavech toliko doma. Teprve 1. dubna 1856 počal od žid. podnikatelů podporován (?) Josef Sulc zdejší soused č. 468 v Jaroměřské ulici nový dům stavěti, který ke konci června se dostavil. Byla tu první dílna, která vyráběla bavlněné zboží (kaliko). Tato továrna trvala jen asi 6 let a zanikla.

Téhož r. v červenci začíná stavěti tkalcovnu Bedřich Hirsch v Bělohradské¹⁷⁾ ulici, větší než posud stává v Jaroměřské ulici.

R. 1857. V březnu začínají stavěti tkalcovnu v Miletičské¹⁸⁾ ulici Goldschmidt a Mautner.

V r. 1862 staví se tkalcovna v Hradecké ulici (nynější Husově třídě). Majitel Isak Feuerstein. Továrna má býti největší ze všech. Všechny textilní továrny zaměstnávají (v H.) asi 300 lidí. Denní plat tkalce je asi 30 kr. — Měst. kronika zmiňuje se „o americké válce, vzestupu cen bavlny, zdražení výrobků. Prům. textilní utrpěl válkou. Výroba v továrnách zastavena nebyla, byla pouze přechodně omezena. Ale již tím u dělnictva nastala bída, lidé chodili žebrotou. Různé příspěvky bídu neodčimly.“

R. 1875 je v žid. továrnách 800 tkalců.

R. 1888. 1. května kladen základní kámen k nové továrně text. v Jičínské (nynější Havlíčkově) ulici. Majitelé Ferd. a Josef Goldschmidt. Téhož roku 8. října dopraven kotel do továrny.

R. 1907 stavi firma Bratří Goldschmidtovi novou továrnu textilní (tkalcovnu) v Ostroměři. V r. 1912 postavili tkalcovnu u Chvalyň Ad. Mautner a Josef Müller. Jejím majitelem je od r. 1929 Adolf Poppér. Asi v r. 1890 zal. chemická továrna v Husově třídě u nádraží. Zakladatelem a prvním majitelem byl Em. Scheib, později koupili továrnu Steiner a spol. (tato firma stává dosud), dalšími majiteli jsou bratři Steinerovi, později Vilém Steiner, dnes R. Munk.

Tkalcovnu bratří Goldschmidtových v Havlíčkově ulici koupila v r. 1928 firma Em. Feuerstein & spol., továrna Goldschmidt & spol. přišla v majetek Heřmana Reifa, Viděň.

V r. 1896 zaměstnávaly tyto továrny 46 úředníků a 1797 dělníků a dělnic, v r. 1928 je zaměstnáno v uvedených továrnách 5 ředitelů, 73 úředníků, 1666 dělníků a dělnic. Pro nynější hospodářskou krizi Reifova továrna (= firma Goldschmidt & spol.) byla zrušena a majetek rozprodán, ostatní továrny omezily výrobu.

Zmínky zasluhuje též výroba macesů v Karlově ul. v letech devadesátých předešlého století. Pekl je Absolon Raubitschek. Sám mouku mlel v obecním mlýně. Macesy dodával do nejlepších rodin v dalekém okolí.

Josef Müller nar. se dne 6. března 1841 na malém dvořci u Kutné Hory, jako nejmladší ze tří dětí. Jeho otec záhy zemřel a zanechal vdovu s malými dětmi ve velmi špatných poměrech, takže tato nemohla svého syna udržovati dlouho na studiích. Vychodil pouze obecnou školu v Malešově a pak dvě reálné třídy v Kutné Hore.

Otec jeho byl dvakrát ženat a z prvního manželství měl o hodně staršího syna, samostatného obchodníka v H. Ten, vida špatné poměry matčiny, vzal si o dvacet let mladšího bratra k sobě a jako třináctiletého chlapce ho zaměstnal ve svém závozdě jako učně. Po skončení práce stal se u něho obchod vedoucím. Josef M. podporoval svoji starou nemocnou matku a své dvě sestry, které se velmi špatně vdaly. Za tím účelem byl také zproštěn povinné vojenské služby.

Po několika letech zavedl si samostatný obchod komisionářský, hlavně s anglickou přízí a faktorství společně s panem Straubem, otcem nynějšího společníka firmy Em. Feuerstein & spol. Když potom pan Straub ze společnosti vystoupil, vedl pan Josef Müller obchod sám, zprvu v Karl. ul. v domě nynějšího všeobecného konsumu, později ve vlastním domě v Husově tř. Obchod jeho dobře prosperoval a zkvétal. Z původních asi 20 ručních tkalců zaměstnával záhy asi 150. Zboží takto vyrobené dodával hlavně do Brna, Vidně a Budapešti, kamž bylo v této době dováženo ještě formany.

10. března 1912 oslavoval ve vyzdobeném chrámě své 70leté narozeniny. Členstvo mu věnovalo na památku cenou dar. Pamětní deska na novém hřbitově hlásá: „Svému zasluhujícímu starostovi p. Jos. Müllerovi za jeho zásluhy při zbudování tohoto hřbitova věnováno od členstva Pohřebního bratrstva.“ Zemřel po operaci 19. srpna 1916.

*
Prameny:

Archiv Archeol. a musej. spolku (registratura hořického panství, zápisky Jandrovoy, Chřovoy, Pokorného, Safránkovy), Archiv český, archiv israel. obce v Brně, městské kronika, zprávy rabína prof. dra G. Sicra v Praze, zprávy kronikáře J. Reháka, životopis Jos. Müllera od Madeleine Mautnerové.

1) Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer, III. Band, Bidschower Kreis, Prag 1835. Kniha je v Archeol. museu pod inv. čís. 1538.

2) Výpisy z nariadení. (Opis uložen v Archeol. museu pod inv. čís. 10.742.) Stran Židů, jak se mají řídit, aby farnostníkům nedělali překážky. Jakož tak v mém městě H. mezi nespokojenými farnostníky, lidmi obchod vedoucími a obcí židovskou rozličné nevole vzrostly a takové množství od nich obou stran k předsenění přišlo, žehož jsem pro výstrahu budoucí takových roztržitostí, různé, nepřítelství toto nariadení na papír uvésti dala, obviňuje:
Za prvé: Co se kožečnického řemesla dotýče, tu, když by oni kontrakt koupě koží měli, aby Židé týž kožečnickům v tom žádné překážky nečinili, v čemž, jestliže by stížení byli a na ně prokázáno býti mohlo, mají ti Židé pokutě od mého důchodu beze vši výmluvy upadnouti.
Za druhé: V píčičné řemesle ševcovského nemají Židé pod

žádným způsobem od ševců díla do kramář přijímati a vyřezovati pod propadením podobným způsobem do mého důchodu.
Za třetí: V píčičné řemesle tkalcovského nariadení své činim, aby Židé o tržích týhodních domácím zdejším tkalcům přízi nevykupovali, leda by ta věc byla, že by lidé takovou přízi do domů jejich přinesli, takovou svobodně koupiti mohou.

Za čtvrté: Mydlářům pak nemají Židé žádnou překážku ke škodě v řemesle jejich činiti skrze mýdla aneb svíčky odjinud do svých kramář sem praktikování...
Za páté: (Týká se železníků.)
Za šesté: Co se pak kramářů týče, že Židé jim k veliké škodě skrze kramářské zboží dům od domu hausirovani jsou, takto zapovídám, aby Židé anebo Židovky zde v městě H. nic více (leda by to bylo, že by soused anebo přespolní osoba jemu aneb jí se zbožím přišli, zkázání učinil, a to by se provésti mohlo, že tomu tak jest) nehausirovali. A jestli by se přece co takového stalo, v tom by stížení byli, buď on nebo ona, takové zboží propadne a pryč vzíti se má, též na to vězením trestán býti má.

Za sedmé: Ponevadž také mezi řezníky a Židy již v jmenovaném městě H. skrze drobného dobytka bití nedorozumění vzrostlo, a společně řezníci při mně v té píčičné, že skrze to do největší škody a chudoby přicházejí, žalobně pohledovali; i aby tomu straně obojí v témž nedorozumění a nevoli pomoci býti mohlo, jsem při sobě povázila toto nariadení (předpisuje se počet poraženého dobytka a dále): Židé nemají bez přítomnosti 2 z cechu řeznického k tomu deputovaných mistrů k spáření ani jednoho kusu kořistovati dáti. Takový pak koř má ve dne a ne v noci, jak předěle praktikovali a potuálně činili, skrze žádného jiného Žida, toliko samého jejich cantora židovského, kterému to patří, se státi. Jestliže by který Žid v to vydati se opovízl a maso do domu semotam roznesl a lidem (kromě domů židovských) prodával, v tom postížený byl, má se mu takové maso pryč vzíti a do špitálu chudým lidem dáti. Zvenčí pak z města H. písičné se zapovídá, žádného velkého aneb malého dobytka ve všech a obzvláště na cizím panství na žádný způsob kořistovati a potom maso sem praktikovati, v tom, který by zastížen byl, a přes tou zápočet co učinil, neričil to maso pryč vzíti, ale podobně do důchodu mého pokutě propadnouti má.

Pročež činim při mém panství hořickém představenému hejtmannu, purkmistru a radě města H. tímto nariadením, aby oni nad tímto oznaměnými body dobrý pozor a ruku ochrannou drželi, k tomu pro lepší toto potvrzení jsem toto mé nariadení vlastní rukou potvrzením a svým hraběcím sečetím příště nutím ujistila, jenž se stalo v H. 30. března 1861.

Hrabeňka Strozzi.

3) Na domě čp. 505 v Karlově ulici je zachováno i staré čislování — X.

4) Zámeček pivovar, vinopalna, 21 stoda, 16 masných kramů, israel. škola, ostatní mají obytné domy.

5) Jandrovoy „Poznámky“, str. 2803.

6) 12. března 1869 je schůze k zařízení nového německého Lesevereinu „Fortschritt“, kterýž zakládají někteří zdejší Židé společně s dělníky z jejich továren.

7) Na př.: 31. prosince 1908 zemřela Alžběta Mysková, roz. Pícková, která dne 22. října 1891 z křesť. víry opět se vrátila k víře israel.

8) K uctění jeho zásluh o obec hořela v kóstele 30 dní olejová lampa.

9) Pozemek u hřbitova, určený pro rozšíření starého hřbitova, ale dosud nepoužitý, prodán za 550 zl.

10) O židovské škole mluví se již v r. 1728. Je to škola, kde vyučováno bylo hebrejštině a náboženství.

11) Vdově s dětmi byla obcí zaručena měsíční podpora po dobu výchovy dětí. Viz Chevru!

12) Stavitel šťastný předkládá v r. 1900 3 rozpočty, ale žádný nepřijal. V r. 1901 následuje 4, a zní v předledu: Práce zednické, tesácké, pokrýváčské a klempářské K 464456, pářý rozpočet na K 544335 (synagoga 438755, dům 105580). Měsícem již od r. 1900 konány v H. i mimo H., sbrky na úpravu chrámu. První sbírka vynesla K 201960, z toho 300 K Kar. Hirsch, Viděň, po 200 K dali Jos. Sobotta, Praha, Eman. Feuerstein, zde, Gustav Mautner (kde?), Vilém Hirsch, zde, Vilém a Quido Goldschmidtovi, zde, 100 K Ferd. Goldschmidt, Viděň. Šestý rozpočet je v r. 1902 a zní K 73351.

13) Při slavnosti dávana skladba od Mendelssohna. Zpívali ji M. Felčárková a K. Feldmann.

14) Na jiné listině (nadaci) podepsán je za obec Hartmann Hirsch.

15) U některých čísel chybí dodatky, zdali v Hořicích neb v okrese. Ze spíši to mnohdy není jasné, ale přes to čísla uvádím, ponevadž pro nepatrný počet Židů na venkově není nikterak rušen celkový obraz.

16) Sommer (viz výpřed) píše: V r. 1826 byla panská vinopalna „pronajata doživotně vdově Marii Pokorné.

17) Nynější Sladkovské ulice, vedou z Karlově ulice.

18) Nynější Mainzerové.

192

Dějiny Židů v Humpolci.

Zpracoval
Adolf Brock v Humpolci.

Geschichte der Juden in Humpolec.

Bearbeitet von
Adolf Brock, Humpolec.

Kdy se první Židé v Humpolci usadili, není známo. Podle nejstarší listiny ze dne 15. května 1385, v želivčenském arch. klášterním uložené, bylole r. 1385 již několik žid. rodin v H. Později ale o nich nikde zmínky není a při sčítání lidu r. 1618 konaném není v seznamu ani jediný žid. obyvatel; možno však, že Židé pod ochranou heraleckých pánů také k Herálci připočítáni byli.

První sčítací list (1719), uložený v arch. ž. o. v H., vykazuje již přítomnost 10 rodin se 49 členy.

Toho r. také zakoupeno bylo pole a založen tam hřbitov tehdejším př. J. Markem Falgem, obch. plát-

Adolf Bauer

Simon Schneider

nem. Týž založil Ch. K. r. 1728, jehož byl př.; v tomto úřadě následovali ho př. Salomoun Löbl Lurje, Bernard Beck (zemř. 1801), Lazar Bauer (zemř. 1854), Albert Bauer (zemř. 1884), Abraham Bondy (zemř. 1897), Adolf Bauer (zemř. 1900) a od té doby Šimon Schneider.

Boží služby konány byly po domech soukromých. R. 1754 žádal jmenovaný Isák Marek Falg majitele Herálce, Jakuba Benedikta svobodného-pána z Neffzeru, gubernium a arcibiskupskou konsistoř, o povolení k stavbě synagogy, s jejíž stavbou r. 1760 bylo započato.

Místo stavební (zahradá Jana Bečváře, za níž dostal pole „Tajovsko“ zvané) prodal svobodný pán z Neffzeru o. ž. za 420 zl. rjn. Stavělo se z peněz darovaných místními i cizími Israelity, a nová synagoga byla r. 1762 za př. Isáka Marka Falga a odevzdána svému účelu. Jelikož o. ž. pozemek pro synagogu koupila od křesťanského majitele, platila poplatek 2 zl ročně fare humpolecké, jak svědčí kolkovaná kvitance farního úřadu r. 1798 v arch. ž. o. v H.

Př. I. M. Falga následoval v úřadě Isák Michal Neumann, o kterém pouze známo, že r. 1787 resignoval a r. 1801 zemř.

R. 1787 bylo v H. 24 žid. rodin. Téhož r. zvolen za př. Koppelman Bondy. Úřadoval do r. 1801, zemř.

1838. R. 1801 nastoupil př. Löwy Bauer. Löwy Bauer byl asi nejvýznamnější př. ž. o. Vynikal vysokým vzděláním, pracovitostí a vzácnou dobročinností. Založil nadaci 10.000 zl. pro chudé nevěsty z rodiny Bauero- vy, dále nadaci pro chudé příslušníky ž. o. humpolecké.

Obě tyto nadace spravuje až podnes zemský úřad (podle jeho poslední vůle ze dne 22. června 1810). Pro obec zakoupil za 275 zl. domek od jircháře ve „Puscově“ (nynější poslední stavění). V něm r. 1801 zřídil špitál a lázně. Synagoge daroval novou, toru se vším stříbrným nářadím, sametovým zlatem protkaným pláštěm a velkou oponu před svatou skříň (darovací listina ze dne 17. června 1807).

Potom předsedoval Salomoun Beck (zemř. 1824). Za jeho úřadování zal. Isák Kern z Ledče nadací pro israel. chudé v H. Po Š. Beckovi byl př. Benjamin Stiasny, po tomto Šimon Horner (zemř. 1842).

Za úřadování posledního stihla velká pohroma naší obec. Požár v r. 1825 zničil 10 domů, Židům patřících. Po Hornerovi byl př. Gabriel Hellmann (zemř. 1852). Gabriela Hellmanna následovali př. Rubín Bauer (zemř. 1857), Aron Löwy a Emanuel Pollak (1846 až 1857).

V této periodě byly založeny dva dobročinné od- vody obce, a to: R. 1851 spolek „Kupos anijim“ Michalem Löwym a Eliášem Hellmannem, k podpore místních a cizích israel. chudých; r. 1852 spolek „Bik- kur cholim“ drem Salomounem Frankem pro zakou- pení léků chudým, případně pro poskytování po- krmy těmto.

R. 1854 daroval dřívější př. Rubín Bauer obci novou toru s pláštěm, nebesa k obřadů oddávacím a kap- itál 105 zl., z jehož úroků se tyto předmety udržují.

Současně založil velký dobrodinec Jakub Beck různé nadace pro chudinský odbor, stipendium pro studění, odkaz škole atd. Účelům těm věnoval celkem 1312 zl. 50 kr.

V témž roce po prvé zvolen byl do obecního zastu- pitelstva také Žid, a to MUDr. Salomoun Frank. Následující r. 1855 přinesl naši synagoge dar Mojžíše Ze- lenky: novou toru s pláštěm a stříbrným nářadím.

V r. 1857 resignoval Emanuel Pollak a nahrazen Albertem Bauerem, který však funkci tou již v r. 1858 složil. R. 1857 přinesl obci naší zase dvě nové nadace pro chudé: nadaci Rubina Bauera (kapitál 420 zl.) a nadaci Isáka Löwyho (kapitál 420 zl. a sedadla kóste- lní č. 26, 33, 40, 15). Po Albertovi Bauerovi byl př. Leopold Löwy, který pouze jeden rok úřadoval (1858 až 1859). Poté zvolen Ignác Hellmann (1859—1864).

Týž byl mužem moderním a pokrokovým, který krácel s duchem doby a hleděl obec povzvésti duševně. Jeho dobročinností hlavně co děkovati; že stará synagoga byla opravena a vyzdobena. Pro oddělení ženské byla